

A man in a dark jacket and green pants is fishing in a lake. The background shows a cloudy sky and a grassy shoreline. In the foreground, there is a white plastic bag filled with trash, including a blue plastic cup, lying on the ground among some green bushes.

**hold
Norge
rent**

**Forsøpling langs vassdrag
og innsjøer i Norge**

Innhold

Innledning.....	3
Bakgrunn og mål	4
Metode	6
Funn fra Hold Norge Rents kartlegging	7
Strandryddeuka 2017 og 2018 – Hva kan vi lære?	10
Oppsummering, funn og folkeforskning	11
Internasjonalt	12
Avslutning	13
Appendiks	14

Ansvarlig utgiver: Hold Norge Rent

Utgitt: Oslo, oktober 2019

Redaktør: Mari Mo Osterheider

Tekst: Malin Jacob, Nadine Mellem og
Ingrid Øilo Marcussen

Analyse: Malin Jacob, Ingrid Zimmermann,
Nadine Mellem og Ingrid Øilo Marcussen

Forsidebilde: Espen Søylen

Layout: Ingvild Wollstad

Adresse: Nedre Vollgate 9, 0158 Oslo

Telefon: 40 00 14 38

E-post: post@holdnorerent.no

Nettside: holdnorerent.no

Styreleder: Asgeir Knudsen

Daglig leder: Lise Keilty Gulbransen

Hold Norge Rent er en ideell forening som arbeider mot forsøpling. Foreningen skal både forebygge at avfall kommer på avveie og bidra til opprydding av avfall som er kommet på avveie.

Hold Norge Rent er en nettverksorganisasjon som inviterer aktører fra offentlig, privat og frivillig sektor til å bli med på en dugnad mot forsøpling gjennom samarbeid og medlemskap.

Se holdnorerent.no/bli-medlem for mer informasjon om medlemskap.

Innledning

Norge har dessverre lite kunnskap om egen forsøplingssituasjon. Vi vet ikke hvor mye avfall som er på avveie verken langs kysten eller i innlandet, og vi vet lite om hvor mye som kommer på avveie hvert år¹. Men Hold Norge Rents folkeforskningsdata gir oss kunnskap om hvor mye avfall frivillige ryddere samler inn hvert år, samt sammensettingen av dette avfallet og mulige kilder til avfallet. Vi vet at det finnes store mengder forsøpling langs kysten og på havbunnen utenfor kysten vår, og vi vet at disse områdene stadig tilføres nytt avfall.

Kunnskapen om innlandsforsøpling er enda mer begrenset, og som et ledd i arbeidet for å skaffe mer kunnskap, søkte Hold Norge Rent derfor om midler til å kartlegge og rydde forsøpling langs norske vassdrag og innsjøer i 2017. Målet var å få et innblikk i omfanget og sammensettingen av forsøplingen i innlandet, samt å få mer kunnskap om norske kilder til forsøpling og se nærmere på norske vassdrag som mulige kilder til forsøpling av havet.

Det finnes ikke tvil om at norske vassdrag og innsjøer sliter med forsøpling. Oppsamling av avfall i regi av norske kraftverk kan blant annet bekrefte dette². I løpet av pilotprosjektet ble vi overrasket over våre funn. Med unntak av Maridalsvannet i Oslo, fant vi avfall ved samtlige vassdrag/innsjøer, og i flere av områdene var det til dels store mengder søppel.

For å skape et nyansert og korrekt bilde av forsøplingssituasjonen langs vassdrag og innsjøer, utviklet Hold Norge Rent (HNR) en skreddersydd kartleggingsprotokoll for kartlegging i innlandet. Ifølge resultatene er personlig forbruk, friluftsliv, bygg- og anleggsvirksomhet og sanitæravfall hovedkildene til forsøpling langs norske vassdrag og innsjøer.

HNR mottok ikke midler til videreføring av prosjektet i 2018. Dermed er datagrunnlaget for denne rapporten svært begrenset, men parallelt med igangsettelsen av pilotprosjektet i 2017, startet HNR arbeidet med å mobilisere til mer frivillig rydding i innlandet langs vassdrag og innsjøer. Mobiliseringen har vært vellykket med en gradvis økning i antall ryddeaksjoner fra 2016 til 2017 og videre fra 2017 til 2018. Dette gir oss verdifull data som støtter opp under funn og resultater fra våre egne kartlegginger.

Mari Mo Osterheider
Fagansvarlig landforsøpling

Lise Keilty Gulbransen
Daglig leder

1. Mepex/Eunomia (2019), Reduced Littering of Single-Use Plastics, available at: <https://www.miljodirektoratet.no/globalassets/publikasjoner/m1360/m1360.pdf> (27.09.2019)

2. Skagerak Energi (2017): https://www.skagerakerenergi.no/getfile.php/1320550-1524737470/Konsern/Files/C3%85rsapporter/Skagerak%20Energi%20-%20Arssrapport%202017_spreads_web.pdf (25.09.2019)

Bakgrunn og mål

Hold Norge Rent skal legge til rette for rydding i områder som per i dag ikke ryddes, og i Norge har fokuset for frivillige ryddeaksjoner først og fremst hvert på rydding langs kysten. Norske vassdrag og innsjøer sliter også med forsøpling, og mye av dette avfallet havner til slutt i havet. Gjennom dette pilotprosjektet setter Hold Norge Rent fokus på rydding langs vassdrag og innsjøer både for å stimulere til mer rydding i denne typen områder og for å foreta en systematisk kartlegging av forsøpling langs vassdrag og innsjøer.

Vi ønsker å innhente kunnskap om hva slags forsøpling som finnes langs norske vassdrag og innsjøer, og dette ble gjort ved å gjennomføre ryddeaksjoner i samarbeid med frivillige ved følgende seks vassdrag/innsjøer:

- Glomma
- Mjøsa
- Norsjø
- Nidelva
- Tyrifjorden
- Akerselva

I forbindelse med ryddeaksjonene gjennomførte Hold Norge Rent en systematisk kartlegging av avfallet som ble samlet inn, samt foretok plukkanalyser. Midlene bevilget til kartleggingen begrenset valg av lokasjoner og derfor har ingen kartlegging blitt gjort nord for Trondheim i denne omgangen.

FOTO: Hold Norge Rent

LOKASJONENE

for analysen av
vassdrag og innsjøer

NIDELVA

GLOMMA

MJØSA

TYRIFJORDEN

AKERSELVA

Metode

Metoden som har blitt utviklet for vassdrag og innsjøer, bruker Ocean Conservancy-metoden som utgangspunkt, men er tilpasset norske vassdrag og innsjøer. Metoden har blitt endret og korrigert underveis i arbeidet. Blant annet ble flere nye kategorier lagt til etter hvert som funn ble gjort.

Hver ferskvannskilde kartlegges på to (2) punkter. Den ene målingen gjøres langs eller i nærheten av hovedfartsåren(e) til vassdraget eller innsjøen og gjerne på et sted med ankomstmulighet via motorisert ferdsel. Den andre målingen gjøres utenom hovedfartsåren(e) eller på et sted mindre tilgjengelig for motorisert ferdsel. På begge punktene måles det opp et transekt på 100 meter i lengde. Breddekanten måles, om mulig, et par meter inn i vegetasjonen. Det skal være geografisk variasjon i kartleggingen, som for eksempel én måling på vestsiden av ferskvannskilden og én på nordsiden.

Avfallet fordeles mellom 46 ulike avfallstyper. Tallene er basert på antall enheter funnet, og ikke basert på vekt. Etter kartlegging gjøres det også en vurdering av følgende:

- Har avfallet drevet i land eller blitt kastet/dumpet på land?
- Har området blitt utsatt for dumping av hageavfall?
- Er området en villfylling eller en tidligere villfylling?

Se metodeprotokoll i appendiks.

FOTO: Hold Norge Rent

Funn fra Hold Norge Rents kartlegging

Norske vassdrag og innsjøer sliter også med forsøpling, og mye av dette avfallet havner til slutt i havet.

I 2017 satte Hold Norge Rent i gang et pilotprosjekt for å kartlegge forsøpling i tilknytning til seks ferskvannskilder i Norge. Hold Norge Rents mål med pilotprosjektet er å sette fokus på rydding langs vassdrag og innsjøer både for å stimulere til mer rydding i denne typen områder og for å foreta en systematisk kartlegging av forsøpling langs vassdrag og innsjøer.

Følgende områder er kartlagt: Akerselva, Glomma, Tyrifjorden, Nidelven, Mjøsa og Norsjø. Dessverre måtte vi ta ut Norsjø fra analysen på grunn av metodefeil. Prosjektet ble gjennomført av Hold Norge Rent fra juni til oktober i 2017.

ENHETER DRIKKEEMBALLASJE kartlagt i Lillestrøm i 2018:

PLAST UTEN PANT: 45

PLAST MED PANT: 6

METALL UTEN PANT: 0

METALL MED PANT: 23

GLASS: 6

UTENLANDSK: 23

Topp 10 funn

Basert på antall enheter plukket har Hold Norge Rent samlet topp 10 funn langs vassdrag og innsjøer i Norge. Samlet for både områder som er tilgjengelig for motorisert ferdsel og områder som ikke er tilgjengelige for motorisert ferdsel, er det uidentifiserbare plastbiter som troner høyest på listen. Deretter følger EPS (isopor) og matvareemballasje på henholdsvis andre- og tredjeplass. Matvareemballasje utgjør tolv prosent av funnene mens drikkevareemballasje står for seks prosent av funnene. Analysen viser også at 20 prosent av drikkevareemballasjen antakelig har utenlandsk opprinnelse.

I områder tilgjengelig for motorisert ferdsel er det også uidentifiserbare plastbiter som troner øverst på funnlisten. Det er dog matemballasje som står for andreklassen i disse områdene mens

EPS (isopor) kommer på tredjeplass. Også her står drikkevareemballasje på fjerdeplass, men her er andelen fra utenlandske produsenter 25 prosent.

I områdene som er mindre tilgjengelig for motorisert ferdsel er det EPS (isopor) som har inntatt førsteplassen mens uidentifiserbare plastbiter står på andreklassen. Matemballasje og drikkevareemballasje finner vi på henholdsvis tredje- og fjerdeplass. 18 prosent av drikkevareemballasjen har utenlandsk produsent.

Da Hold Norge Rent gikk inn for å sammenlikne 10-på-topp-listene over henholdsvis tilgjengelig og mindre tilgjengelig for motorisert ferdsel kan det konkluderes med at det ikke er noen nevneverdig forskjell. En samlet ti-på-topp-liste fremstilles under:

TOPP 10 FUNN

1 Uidentifiserbare plastbiter 17 %
Antall: 474

2 Isopor/EPS 15 %
Antall: 419

3 Matemballasje 12 %
Antall: 324

4 Drikkevareemballasje med pant 6 %
Antall: 170

5 Sprengledning/ armeringsfibre 4 %
Antall: 101

6 Byggemateriale 4 %
Antall: 100

7 Korker/lokk 3 %
Antall: 97

8 Plastposer 3 %
Antall: 97

9 Sanitæravfall 3 %
Antall: 92

10 Sigarettneiper/ snus 3 %
Antall: 82

*20% er utenlandsk

Funn

Materialfordeling:

Analysen viser at materialfordelingen er så å si lik i områder som er tilgjengelig for motorisert ferdsel og områder som ikke er tilgjengelige for motorisert ferdsel. Folkeforskingen i Strandrydderapportene 2017/2018 viser følgende materialfordeling:

- Plast utgjør om lag 70 prosent av funnene i begge områdene.
- Metall utgjør rundt ni prosent.
- Papir står for om lag fire til fem prosent.
- Trevirke står for om lag tre prosent.
- Gummi, farlig avfall og EE-avfall står for cirka en prosent hver.
- Forekomst av tekstil er noe større i områdene hvor det er tilrettelagt for motorisert ferdsel (dette kan forklares med at det i disse områdene ofte også er tilrettelagte badeplasser).

Bakgrunn for forsøpling:

Ved å dele inn i overordnede kategorier som bakgrunn for forsøpling viser følgende fire kategorier seg særlig gjeldende.

- Personlig forbruk står for 53-60 prosent av avfallet som er funnet langs norske vassdrag og innsjøer. Dette tallet er noe høyere for områder tilrettelagt for motorisert ferdsel.
- Industri/utbygging/næringsvirksomhet står for rundt 20 prosent av funnene. I de mindre tilgjengelige områdene er dette tallet noe høyere. Store deler av funnene i denne kategorien kan spores tilbake til sprenging av fjellmasser.

- Fritidsfiske/båtliv/rekreasjon står for om lag 16 prosent av funnene. Også her er tallene noe større for områdene som er mindre tilgjengelig for motorisert ferdsel.
- Sanitæravfall står for nærmere fem prosent i begge områdene, hvilket er på linje med funn langs kystlinjen i Norge.

Mengde avfall:

Den største ulikheten mellom områdene som er tilgjengelige og utilgjengelige for motorisert ferdsel er mengde avfall. I de tilgjengelige områdene er det plukket 40 prosent mer avfall i antall kilo enn i de utilgjengelige områdene. De tilgjengelige områdene er også i større grad utsatt for dumping av avfall, inkludert hageavfall. Det kan antas at dette også gjelder for villfyllinger, men denne kartleggingen kan ikke fastslå dette.

Drikkevareemballasje:

Hold Norge Rent har også sett på forholdet mellom norsk og utenlandsk drikkevareemballasje. Om lag 20 prosent av all drikkevareemballasje som er funnet i denne studien har utenlandsk opphav. Dette er først og fremst ølbokser fra Polen og Sverige, men noe av denne emballasjen kommer også fra Danmark og Tyskland. Funnene inkluderer også brusemballasje i plast og metall. Polvarer er ikke inkludert i disse tallene.

Hold Norge Rent har sammenliknet resultatene av denne kartleggingen med funnene som er rapportert inn for ryddeaksjoner i innlandet, og tall fra Ryddeportalen bekrefter funnene gjort i denne pilotkartleggingen.

DRIKKEVAREEMBALLASJE: Hva fant vi mest av?

Drikkevareemballasje med pant: 170

Drikkevareemballasje utenlandsk: 43

Drikkevareemballasje u./pant (glass): 37

Drikkevareemballasje u./pant plast/metall: 35

Enheter totalt: 285

Strandryddeukerapport 2017 og 2018 – Hva kan vi lære?

(Folkeforskning)

Hold Norge Rent har gjennomført Strandryddedagen hvert år siden 2011 og utvidet konseptet til Strandryddeuka i 2017. Frivillig opprydding er en sosial og engasjerende aktivitet for naturen og miljøet. Samtidig er deltakelse bevisstgjørende og skaper grunnlaget for innsamling av data om forsøpling.

Hold Norge Rent har samlet data og publisert statistikk basert på folkeforskning siden oppstarten i 2011. Strandryddeukerapporten er utviklet over tid og har gradvis blitt utvidet både med hensyn til omfang og analyse.

I 2017 så Hold Norge Rent for første gang nærmere på folkeforskningsdataen fra ryddeaksjoner langs vassdrag og innsjøer spesifikt. Denne analysen ble videreført i 2018, men kategorien ble døpt om til innland.

På bakgrunn av statistikken fra frivillig opprydding langs vassdrag og innsjøer i 2017 og 2018 ser vi at også folkeforskningen peker på personlig forbruk som hovedkilden til forsøpling i innlandet. Deretter følger friluftsliv og bygg- og anleggsvirksomhet, men også i innlandet er sanitæraftfall en vesentlig kilde. Dette svarer med Hold Norge Rents egne kartlegginger i 2017.

Videre viser folkeforskningen at plast og EPS (isopor) utgjør den mest vesentlige delen av forsøplingsmengden på nasjonalt plan. På bakgrunn av topp ti funn i innlandet kan det konkluderes med at plast utgjør den største mengden av total forsøpling med 70 prosent³.

Oppsummering, funn og folkeforskning

Den solide mengden registrerte funn gjennom en årekke med frivillig arbeid har fungert som et viktig grunnlag for pilot-prosjektet som vi har gjennomført. Folkeforskningen har i denne sammenheng fungert som en god indikator som verifiserer våre stikkprøver og har bidratt til at vi med større sikkerhet kan slå fast følgende: Plast, med uidentifiserbare plastbiter som største bidrag, troner toppen av funnlista med personlig forbruk som hovedkilden til forsøpling. Videre er EPS (isopor) en gjenganger blant topp fem funn både langs vassdrag og innsjøer og langs kysten.

Innrapportert i Ryddeportalen er antallet sneiper funnet like høyt som antallet uidentifiserte plastbiter, altså det største funnet, mens dette er funn nummer ti i kartleggingen gjort av Hold Norge Rent. Dette kan blant annet forklares med at funn registrert i innlandet på Ryddeportalen også kan omfatte byer i innlandet, hvor en av de største funnkategoriene er sneiper. Hold Norge Rents kartlegging omfatter kun vassdrag og innsjøer, noe som kan forklare avvik fra folkeforskningen hva gjelder andel sneiper.

Til tross for små forskjeller i funn er et viktig resultat av denne kartleggingen at funn gjort av frivillige ryddere i stor grad

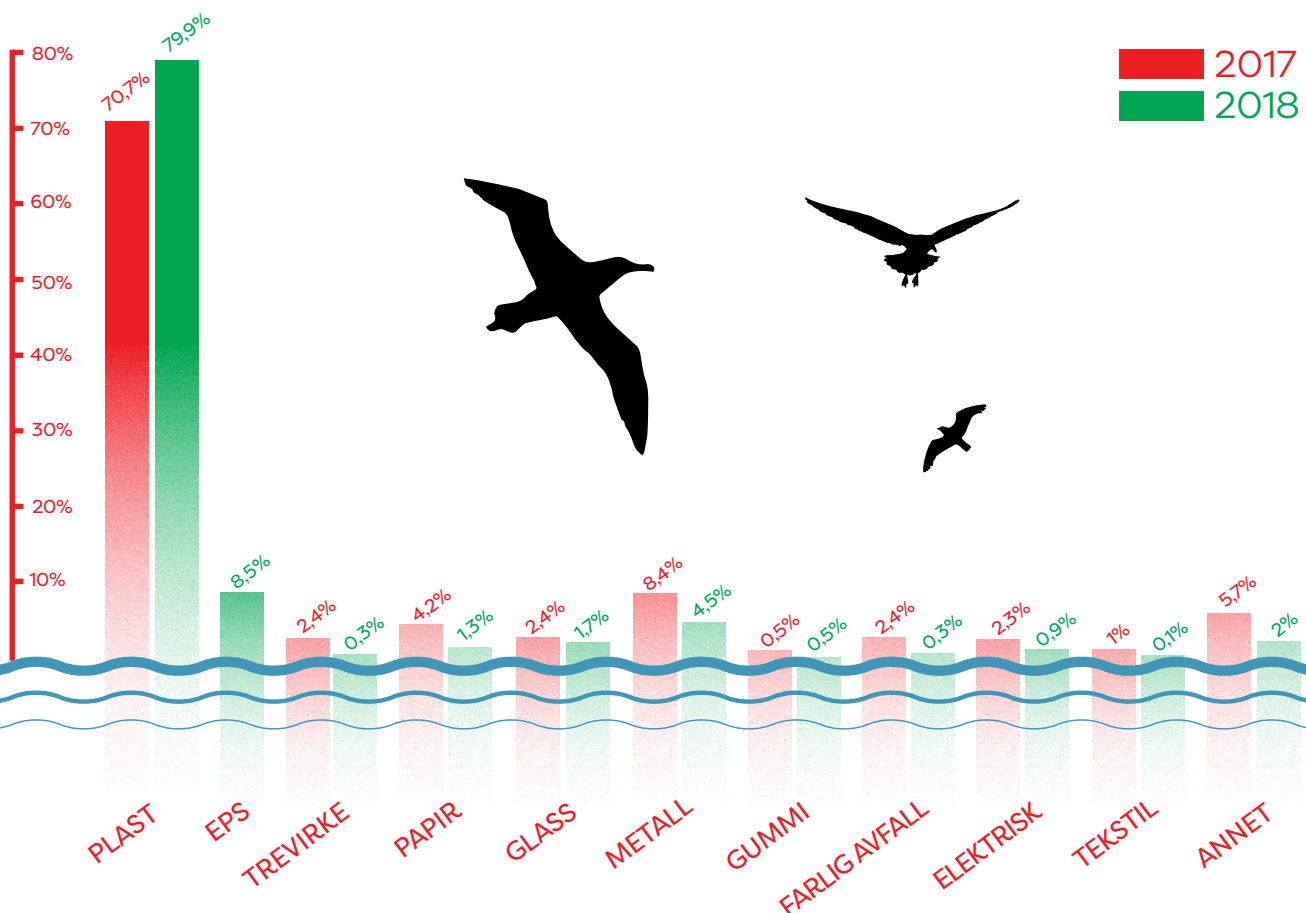
stemmer overens med funn gjort av Hold Norge Rent. Det er en større grad av uidentifiserte biter av avfall registrert av frivillige ryddere enn det som er funnet i kartleggingen, noe som må sees i lys av ulik grad av erfaring i å identifisere avfall.

Da personlig forbruk identifiseres som hovedkilde til forsøpling og uidentifiserbare plastbiter forblir den største funnkategorien under personlig forbruk, vil kildeanalyse være avgjørende for å bekjempe forsøpling lokalt. Kommunene må etablere gode rutiner for kartlegging av forsøpling i egen kommune. Denne typen analyse vil ikke bare identifisere lokale forsøplingskilder, men også bidra til å kartlegge de landbaserte forsøplingsutfordringene i Norge.

Det er videre interessant å merke seg at statistikken fra folkeforskningen fra Norge i stor grad sammenfaller med Earthwatch Institutes studie av forsøpling langs vassdrag og innsjøer i Storbritannia⁴.

4. <https://earthwatch.org.uk/images/plastic/PlasticRiversReport.pdf> (21.09.2019)

HVA VAR AVFALLET LAGET AV?

Internasjonalt

Det har vært en økning i europeiske samarbeidsprosjekter som tar sikte på kartlegging og håndtering av forsøplingsproblemer langs elver og vassdrag i Europa. Særlig nevneverdig er EUs RIMMEL-prosjekt som ble gjennomført i tidsrommet høsten 2015 til høsten 2017. RIMMEL (Riverine and Marine floating macro litter Monitoring and Modelling of Environmental Loading) markerte seg som det første samkjørte europaprojektet med formål å kartlegge omfang av flytende makroforsøpling fra europeiske vassdrag ut i havet. Rapporten baserer seg på kartlegging av 53 europeiske elver og vassdrag og resultatet viser at om lag 76,3 prosent av avfallet registrert i ti-på-topp-listen er gjenstander av plast. Den klart største forsøplingskategorien er uidentifiserbare plastbiter som står for 38,5 prosent av alt registrert avfall i RIMMEL-rapporten⁵.

En nylig publisert rapport fra Earthwatch Institute Europe (april 2019) konstaterer at topp tre plastartikler som forurenses vassdrag, elver og innsjøer i Europa er plastflasker (14%), matemballasje av plastmaterialer (12%) og sigarettneiper (4%)⁶.

Greenpeace UK gjennomførte et nasjonalt kartleggingsprosjekt for mikroplast våren 2019. Rapporten Upstream: Microplastics in UK Rivers dokumenterer funn av mikroplast i samtlige av 13 testede elver. Studiet fant totalt 1271 plastartikler som stammer fra 15 ulike plasttyper⁷.

Begge rapportene varsler økt forekomst av plastmaterialer i vassdrag, elver og innsjøer, og gjenspeiler i stor grad forskningsfunn i Norge.

5. file:///Users/nadinemellem/Downloads/2018_Gonzalez_Floating_macro_litter_in_european_rivers_-_top_items.pdf (25.09.2019)

6. Earthwatch Institute Europe (2019) Plastic Rivers Report, p. 4, found here: <https://earthwatch.org.uk/images/plastic/PlasticRiversReport.pdf> (25.09.2019)

7. Greenpeace UK (2019) Upstream: Microplastics in UK rivers, found here: https://www.greenpeace.org.uk/wp-content/uploads/2019/06/plastics_v08.pdf (25.09.2019)

Avslutning

Gjennom Hold Norge Rents pilotprosjekt på kartlegging av vassdrag og innsjøer, samt på bakgrunn av styrket fokus på mobilisering til frivillig opprydding langs vassdrag og innsjøer, har vi nå mer kunnskap om forsøpling i innlandet.

Kunnskapsgrunnlaget er begrenset både med hensyn til omfang og geografisk fordeling, og det er behov for mer data. Likevel peker nåværende kunnskap på utfordringer som må adresseres og løses.

Hold Norges Rents kartlegginger og folkeforskningen bekrefter at Norge har et forsøplingsproblem i innlandet, og foreløpige analyser peker på personlig forbruk, friluftsliv, bygg- og anleggsvirksomhet og sanitærafvfall som hovedkilder.

Her er det viktig å understreke at personlig forbruk kan ha flere kilder. Dette kan være fra privatpersoner, men det kan også være fra næringslivet som for eksempel anleggsvirksomhet.

Dialog og samarbeid med kildene er avgjørende for å løse disse utfordringene. I tillegg spiller kommunen en avgjørende rolle. Hold Norge Rent har derfor utviklet en digital ressursbank for kommuner som ønsker å bekjempe forsøpling lokalt⁸.

Det er ønskelig med mer kunnskap for å kunne identifisere omfanget av forsøplingsproblemene i innlandet, samt for å kunne si mer om kildene. HNR er derfor svært glade for at vi fikk midler til flere kartlegginger i 2019, samt at antall frivillige som rydder langs vassdrag og innsjøer øker.

Med kunnskap vil det være mulig å redusere og forebygge forsøpling i innlandet, og dette vil igjen sikre mindre marin forsøpling på sikt. Hold Norge Rent håper også at denne kunnskapen vil danne grunnlaget for både en nasjonal strategi mot forsøpling, større innsats fra næringslivet og kunnskapsbaserte handlingsplaner mot forsøpling i kommunene.

8. <https://holdnorerent.no/kommuner/>

Kartlegging av forsøpling av vassdrag og innsjøer i Norge

Metode:

Kartlegging av forsøpling av vassdrag og innsjøer gjøres på minst to (2) punkter per ferskvannskilde. Mål opp en strekning på 100 meter på hvert av kartleggingspunktene. Bredden kan variere, men det anbefales å måle fra breddekanten og et par meter inn i vegetasjonen. Det bør være geografisk variasjon i kartleggingen, for eksempel en på vestsiden av ferskvannskilden og en på nordsiden.

Den ene målingen skal gjøres langs eller i nærheten av hovedfartsåren(e) til vassdraget/innsjøen, om aktuelt et sted hvor det er ankomstmuligheter med bil. Den andre målingen skal gjøres utenom hovedfartsåren(e), altså et sted mindre tilgjengelig for motorisert ferdsel.

Fylles inn før kartleggingen begynner

Navn på ferskvannskilde:

Dato for kartlegging:

Målepunkt nummer: (eks: 1 av 2)

Hovedfartsåre:

Mindre tilgjengelig:

Antall deltakere i kartlegging:

Nordside:

Sørside:

Type ferskvannskilde: eks: Elv, innsjø.

Østside:

Vestside:

Fylles inn etter kartleggingen

Ilanddrevet eller dumpet?

Antall kilo:

Timer:

Villfylling: JA

NEI

Dumpet hageavfall:

JA

NEI Fylles inn under

kartleggingen

Total:	Type søppel:	Sett strek over hvor mange du finner:
	Matemballasje	
	Drikkevareemballasje med pant	
	Drikkevareemballasje utenlandsk	
	Drikkevareemballasje u/pant plast/metall	
	Drikkevareemballasje u/pant glass	
	Øvrig glass- og metallemballasje	
	Byggemateriale	
	Uidentifiserbare plastbiter	
	Korker/lokk	
	Isopor/EPS	
	Annen plastemballasje	
	Engangsdekketøy	
	Take away-emballasje	
	Sigarettsneiper/snus	
	Båtdeler	
	Bildeler	
	Bildekk	
	Sykkeldekk	
	Sigaret- og snusemballasje	
	Tau- og garnrester	
	Engangsgrill	
	Patroner/forladning	
	Våtservietter	
	Barnebleier	
	Hundeposer	
	Søppelsekker	
	Plastposer	
	Landbruksplast	
	Ballonger	
	Pakkebånd/strips	
	Sprengledning/armeringsfibre	
	Kanner	
	Fiskeutstyr	
	Fra øvrig rekreasjon/lek/båtliv/idrett	
	Sanitæravfall	
	Elektriske artikler	
	Tekstil og sko	
	Papir/papp	
	Metall	
	Glass uten produsentansvar	
	Impregnert treverk	
	Møbler	
	Gummi	
	Farlig avfall	
	Batterier	
	ANNET	

